RAQAMLI KRITERIAL - DIAGNOSTIK BAHOLASH VA INDIVIDUAL RIVOJLANTIRISH TIZIMINI BO'LAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI

Saymiyeva Nodima Baxodir qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish jarayonida raqamli kriterial-diagnostik baholash va individual rivojlantirish tizimining pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy ta'lim jarayonida bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi natijalarini faqat yakuniy baholash bilan cheklanmasdan, ularning kompetensiyalarini mezon, ko'rsatkich va darajalar asosida muntazam diagnostika qilish hamda aniqlangan natijalar asosida individual rivojlanish trayektoriyasini belgilash zarurati bilan izohlanadi. O'zbekiston Respublikasining Milliy malakalar ramkasida o'qitish natijalarini baholash, kompetensiyalarni tavsiflash va malakaga erishish yo'llarini belgilashga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada kasbiy kompetensiyalarni baholashning "mezon -ko'rsatkich -diagnostik topshiriq -daraja -individual rivojlantirish -qayta diagnostika" izchil mexanizmini shakllantirish taklif etiladi. Raqamli diagnostika vositalari orqali bo'lajak pedagogning kasbiy-kognitiv, amaliy-operatsion, kommunikativ, raqamli va refleksiv kompetensiyalarining rivojlanish holatini aniqlash, natijalarni individual kompetensiya profili ko'rinishida aks ettirish hamda aniqlangan ehtiyojlarga mos rivojlantiruvchi topshiriqlarni belgilash nazarda tutiladi. Mazkur yondashuv baholashni faqat natijani qayd etuvchi vosita emas, balki kasbiy kompetensiyalarni keyingi rivojlantirishni boshqaruvchi pedagogik mexanizm sifatida talqin qilish imkonini beradi. Taklif etilayotgan tizimning asosiy mohiyati diagnostika natijalarini individual rivojlanish strategiyasi bilan uzviy bog'lash va qayta diagnostika orqali rivojlanish dinamikasini aniqlashdan iborat.

Kalit so'zlar: bo'lajak pedagog, kasbiy kompetensiya, raqamli baholash, kriterial baholash, diagnostik baholash, kompetensiyaviy yondashuv, mezon, ko'rsatkich, diagnostik topshiriq, kompetensiya profili, individual rivojlanish trayektoriyasi, raqamli ta'lim, pedagogik diagnostika, refleksiya, qayta diagnostika.

KIRISH

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida ta'lim mazmunini faqat nazariy bilimlarni egallashga yo'naltirishdan kompetensiyaga asoslangan yondashuvga bosqichma-bosqich o'tish muhim pedagogik vazifalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Kompetensiyaga asoslangan oliy ta'limning asosiy xususiyati ta'lim oluvchining muayyan bilimlarni o'zlashtirishi bilan bir qatorda, ushbu bilimlarni kasbiy vaziyatlarda qo'llay olishi, amaliy masalalarni mustaqil hal qilishi, muloqotga kirishishi, raqamli

vositalardan maqsadga muvofiq foydalanishi, o'z faoliyatini tahlil qilishi va kasbiy rivojlanishini rejalashtira olishiga erishishni nazarda tutadi. Shu jihatdan oliy ta’lim sifatini aniqlashda ta’lim jarayonining mazmuni bilan bir qatorda, uning yakuniy natijasida shakllangan kompetensiyalarni obyektiv aniqlash va baholash masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, pedagog kadrlarni tayyorlash tizimida kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati yanada yuqoridir. Chunki bo'lajak pedagogning kasbiy tayyorgarligi uning nazariy bilimlari bilangina emas, balki pedagogik vaziyatni tahlil qilish, ta’lim jarayonini loyihalash, o'quvchilar bilan samarali kommunikativ munosabat o'rnatish, zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarni tanlash hamda qo'llash, o'z pedagogik faoliyatini refleksiv tahlil qilish kabi ko'nikmalari bilan ham belgilanadi. Shu sababli bo'lajak pedagoglarda shakllanayotgan kasbiy kompetensiyalarning real holatini aniqlash, ularning rivojlanish darajasini mezon va ko'rsatkichlar asosida belgilash hamda aniqlangan natijalar asosida keyingi rivojlanish yo'nalishlarini belgilash oliy pedagogik ta’limning muhim vazifalaridan biridir.

Bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini baholash muammosi, avvalo, baholash obyektining murakkab va ko'p komponentli xususiyati bilan bog'liq. Kasbiy kompetensiyani faqat test natijasi yoki nazariy bilimlar hajmi orqali aniqlash uning amaliy, kommunikativ, raqamli va refleksiv jihatlarini to'liq aks ettirmaydi. Shu sababli kompetensiyani baholashda turli diagnostik topshiriqlar, pedagogik vaziyatlar, amaliy faoliyat natijalari, portfoliolar, o'z-o'zini baholash, refleksiv tahlil va boshqa baholash vositalarini o'zaro uyg'unlashtirish zarur. O'zbekiston Oliy attestatsiya komissiyasi materiallarida ham bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va baholashda mezonlar, ko'rsatkichlar, darajalar, amaliy topshiriqlar hamda refleksiv-baholash komponentlariga oid ilmiy yondashuvlar mavjudligi ko'rinadi.

Shuningdek, zamonaviy baholash jarayonida faqat kompetensiyaning shakllanganlik darajasini qayd etish emas, balki baholash natijalaridan ta’lim oluvchining keyingi rivojlanishini boshqarish vositasi sifatida foydalanish muhimdir. Bunda “mezon–ko'rsatkich–daraja” asosida diagnostika qilish, natijalarni tahlil etish, aniqlangan rivojlanish ehtiyojlariga mos individual topshiriqlarni belgilash, pedagogik fikr-mulohaza (feedback) berish va qayta diagnostika orqali rivojlanish dinamikasini aniqlash yaxlit tizimni tashkil etadi. O'zbekistondagi so'nggi ilmiy tadqiqotlarda ham kasbiy kompetensiyalarni baholashda raqamli diagnostika, pedagogik fidbek, refleksiv tahlil va individual rivojlanishni baholash elementlarining qo'llanilayotgani qayd etilgan.

Mazkur masalaning dolzarbligi O'zbekistonda milliy malaka tizimini rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy islohotlar bilan ham bevosita bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentabrdagi PQ-345-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining Milliy malakalar ramkasida Milliy malakalar ramkasi mehnat bozori va ta’lim tizimini bog'lovchi vosita sifatida

belgilangan. Mazkur hujjatda Milliy malakalar ramkasi o'qitish natijalarini milliy baholash tizimini ishlab chiqish uchun asos bo'lishi, shuningdek, kasbiy standartlar va ta’lim dasturlarini ishlab chiqishda qo'llanilishi belgilangan. Milliy malakalar ramkasining mazmunida malaka darajalarini tavsiflashda bilim, ko'nikma va mahorat, mas’uliyat va mustaqillik kabi natijaviy ko'rsatkichlarning belgilanishi ta’lim natijalarini aniq mezonlar asosida aniqlash zarurligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, mazkur tizim doirasida baholash vositalarini ishlab chiqish, bitiruvchilar malakasini aniqlash va turli ta’lim trayektoriyalarini rejalashtirishga alohida e’tibor qaratilgan.

Shu nuqtayi nazardan, bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini baholashni raqamli texnologiyalar imkoniyatlari bilan uyg'unlashtirish alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Raqamli muhit baholash jarayonida diagnostik topshiriqlarni tizimli tashkil etish, natijalarni tezkor qayta ishlash, individual natijalarni saqlash va taqqoslash, rivojlanish dinamikasini monitoring qilish hamda ta’lim oluvchiga individual tavsiyalar berish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq raqamli vositaning o'zi baholash tizimini tashkil etmaydi. Uning pedagogik samaradorligi, avvalo, qanday kompetensiya baholanayotgani, mezon va ko'rsatkichlarning qay darajada aniq belgilanganligi, diagnostik topshiriqlarning kasbiy faoliyat bilan bog'liqligi hamda baholash natijalarining individual rivojlantirish jarayoniga qay darajada integratsiya qilinganiga bog'liq. Shundan kelib chiqib, bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini baholashda “mezon -ko'rsatkich -diagnostik topshiriq -natija -kompetensiya profili -individual rivojlantirish -qayta diagnostika” izchilligiga asoslangan raqamli kriterial-diagnostik yondashuvni ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik vazifa sifatida namoyon bo'ladi. Bunday yondashuvda baholash yakuniy nazorat vositasi sifatida emas, balki bo'lajak pedagogning mavjud kompetensiyalarini aniqlash, rivojlanish ehtiyojlarini belgilash va individual kasbiy rivojlanishini pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash mexanizmi sifatida qaraladi.

Kompetensiya zamonaviy ta’limda faqat bilimlar yig'indisi sifatida emas, balki bilim, ko'nikma va ularni real faoliyat sharoitida mustaqil hamda mas’uliyatli qo'llash qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Masalan, Yevropa malakalar ramkasida kompetensiya bilim, ko'nikma hamda shaxsiy, ijtimoiy va metodologik qobiliyatlarni ish yoki o'qish vaziyatlarida hamda kasbiy va shaxsiy rivojlanishda qo'llashning isbotlangan qobiliyati sifatida belgilanadi. Ta’lim natijalari esa shaxsning ta’lim jarayoni yakunida nimalarni bilishi, tushunishi va bajara olishini ifodalaydi. Shu nuqtayi nazardan, bo'lajak pedagogning kasbiy kompetensiyasini pedagogik bilimlarni egallash bilan chegaralash yetarli emas. U pedagogik vaziyatni tahlil qilish, ta’limni loyihalash, pedagogik usul va vositalarni tanlash, o'quvchilar bilan samarali muloqot qilish, raqamli texnologiyalardan pedagogik maqsadda foydalanish, o'z faoliyatini tahlil qilish va kasbiy rivojlanish yo'nalishini belgilash kabi faoliyatlarda namoyon bo'ladigan integrativ sifat sifatida qaralishi mumkin. Mazkur tadqiqot doirasida kasbiy

kompetensiyani “bilim → ko'nikma → amaliy qo'llash → mustaqil qaror → refleksiv tahlil → rivojlanish” izchilligida ko'rish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv baholash obyektini faqat “talaba nimani biladi?” savoliga emas, balki “talaba o'z bilimini pedagogik vaziyatda qanday qo'llay oladi va keyingi rivojlanish ehtiyojini qanday belgilaydi?” savoliga ham yo'naltiradi. O'zbekistonning 2024-yil 30-sentabrdagi PQ-345-son qarori bilan tasdiqlangan Milliy malakalar ramkasi ham ta’lim natijalarini baholashni bilim, ko'nikma va malaka, mas’uliyat hamda mustaqillik kabi natijaviy tavsiflar bilan bog'laydi. Milliy malakalar ramkasi o'qitish natijalarini milliy baholash tizimini ishlab chiqish uchun asos sifatida belgilangan.

Kasbiy kompetensiya murakkab va ko'p komponentli hodisa bo'lgani sababli uni bitta test yoki bitta baholash mezoni orqali to'liq aniqlash qiyin. Shu sababli tadqiqotda kompetensiyaning tarkibiy komponentlarini aniq belgilash va har bir komponentni kuzatiladigan indikatorlar orqali operatsionallashtirish muhim hisoblanadi. Shu o’rinda aytishimiz mumkinki, mazkur kasbiy kompetensiya quyidagi 5ta komponent asosida uyg’unlashadi:

- Kasbiy kognitiv
- Amaliy operatsion
- Kommunikativ
- Raqamli
- Refleksiv

Bu komponentlar xalqaro yondashuvlar bilan ham uyg'unlashtirilishi mumkin. Xususan, Yevropa Komissiyasining DigCompEdu tizimi pedagoglarning raqamli kompetensiyasini professional hamkorlik, refleksiv amaliyot, raqamli resurslar, o'qitish va o'rganish, baholash hamda ta’lim oluvchilarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish kabi oltita yo'nalishda 22 ta kompetensiya orqali tavsiflaydi.

Demak, tadqiqotimizda raqamli kompetensiyani kasbiy kompetensiyadan alohida va uzilgan hodisa sifatida emas, balki zamonaviy pedagogning kasbiy faoliyatini ta’minlovchi komponentlardan biri sifatida talqin qilishimiz mumkin.

Kriterial baholash - ta’lim oluvchining natijasini boshqa talabalar natijasi bilan emas, oldindan belgilangan ta’lim standarti, kompetensiya talabi yoki kutilayotgan natijalar bilan taqqoslashga asoslangan baholashdir. OECD ma’lumotlariga ko'ra, kriterial test o'quvchining belgilangan standartga qay darajada erishganini aniqlaydi; bunda natijalar ma’lum malaka yoki kompetensiya darajalariga mos ravishda talqin qilinishi mumkin. Bu normativ baholashdan farq qiladi, chunki normativ baholashda shaxsning natijasi boshqa ishtirokchilar natijasiga nisbatan aniqlanadi. Bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini baholashda kriterial yondashuv quyidagi ketma-ketlikni talab qiladi:

kompetensiya → mezon → ko'rsatkich → diagnostik topshiriq → baholash darajasi → natija.

Masalan:

Kasbiy kompetensiya - pedagogik vaziyatni hal qilish

Mezon - pedagogik qarorning asoslanganligi

Ko'rsatkich - vaziyat sabablarini aniqlashi, muqobil yechimlarni taqqoslashi va maqbul strategiyani tanlashi

Topshiriq - raqamli case

Baholash - rubrika asosidagi 4 darajali mezon.

Shunday qilib, kriterial baholashda “4 ball oldi” degan ma’lumotning o'zi yetarli emas. Muhimi, qaysi kompetensiya elementi, qaysi indikator asosida va qanday darajada namoyon bo'lganini aniqlashdir. Bu jihatga to’xtalib o’tishimiz juda muhim, chunki individual rivojlantirishni tashkil etish uchun oddiy yakuniy ball emas, balki kompetensiyaning qaysi komponentida rivojlanish ehtiyoji mavjudligi haqida diagnostik ma’lumot zarur. Diagnostik baholashning asosiy vazifasi ta’lim oluvchining mavjud bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini aniqlash bilan birga, uning keyingi rivojlanishi uchun zarur bo'lgan ma’lumotni olishdir. Shu sababli diagnostik baholashni oddiy “nazorat” bilan adashtirmaslik lozim. Uning natijasida quyidagi savollarga javob berishi kerak:

- Talaba nimani biladi?
- Nimani amalda bajara oladi?
- Qaysi kompetensiya elementi yetarli shakllanmagan?
- Muammo qaysi indikator bilan bog'liq?
- Keyingi rivojlantirish uchun qanday topshiriq zarur?
- Keyingi diagnostikada qanday o'zgarish kuzatildi?

OECD ham samarali baholashning markazida o'quvchining nimani bilishi va bajara olishini aniqlash hamda uning keyingi o'qish bosqichlarini belgilashga yordam berish turishini ta’kidlaydi.

Raqamli kriterial-diagnostik baholashni shunchaki testni kompyuterga ko'chirish sifatida tushunish noto'g'ri. Uning mohiyati — raqamli vositalar yordamida kompetensiyani oldindan belgilangan mezonlar asosida ko'p manbali va tizimli diagnostika qilish. Zamonaviy tadqiqotlarda oliy ta’limdagi kompetensiyaga asoslangan baholashda rubrikalar orqali natijalarni bosqichma-bosqich yig'ish va learning analytics yordamida tahlil qilish imkoniyati ko'rsatilgan.

Digital test - bilim, tushunish va ayrim kognitiv operatsiyalarni raqamli muhitda standartlashtirilgan topshiriqlar orqali aniqlash vositasidir. Bo'lajak pedagoglar uchun digital test faqat, “Pedagogik atamaning ta’rifini toping” kabi reproduktiv savollardan iborat bo'lmasligi kerak.

U quyidagilarni ham tekshirishi mumkin:

- pedagogik prinsipni tanlash;
- metodni vaziyatga moslashtirish;

- pedagogik muammoning sababini aniqlash;
- metodik qarorning asoslanganligini baholash;
- raqamli vositaning pedagogik maqsadga muvofiqligini aniqlash.

Shunday qilib, digital test kasbiy-kognitiv komponentning dastlabki diagnostikasi uchun samarali bo'lishi mumkin. Biroq amaliy kompetensiyani faqat test orqali baholash yetarli emas.

Digital case - real yoki realga yaqin pedagogik vaziyatni raqamli formatda taqdim etib, talabadan muammoni tahlil qilish, qaror qabul qilish va uni asoslashni talab qiluvchi diagnostik topshiriq.

Masalan:

“Sinfdagi o'quvchilarning bir qismi topshiriqni mustaqil bajarmoqda, boshqa qismi esa raqamli resursdan foydalanishda qiyinchilikka duch kelmoqda. Siz o'qituvchi sifatida qanday pedagogik strategiyani tanlaysiz?”

Talaba:

- muammoni aniqlaydi;
- sabablarni tahlil qiladi;
- bir nechta yechim taklif qiladi;
- optimal yechimni tanlaydi;
- tanlovini pedagogik jihatdan asoslaydi.

Bunday topshiriq bilimni amaliy vaziyatda qo'llashni tekshiradi. Shu sababli digital case kasbiy-kognitiv va amaliy-operatsion kompetensiyalarni bog'lovchi vosita sifatida ishlatilishi mumkin.

Performance assessment - talabaning real yoki simulyatsiya qilingan kasbiy vazifani bajarishini bevosita baholashga asoslangan yondashuv. Bo'lajak pedagog uchun bunga quyidagilar kirishi mumkin:

- mini-dars loyihalash;
- mikro-o'qitish;
- dars fragmentini o'tkazish;
- pedagogik muammoni hal qilish;
- raqamli ta’lim resursini yaratish;
- o'quvchi faoliyatini baholash;
- pedagogik vaziyat bo'yicha qaror qabul qilish.

Bu usulning muhim jihati shundaki, u “talaba nimani biladi?” bilan birga “talaba nimani bajara oladi?” degan savolga javob beradi. Kompetensiyaga asoslangan baholash bo'yicha tadqiqotlar performance-based rubrikalar ayniqsa autentiklik, turli faoliyat komponentlarini baholash va talabaning rivojlanishini kuzatish bilan bog'liqligini ko'rsatadi.

Digital rubric - baholash mezonlari, indikatorlari, darajalari va har bir darajaga mos tavsiflarni raqamli shaklda birlashtiruvchi baholash vositasi. Rubrikaning kuchli

jihati - baholashni shaffoflashtirish va natijani oddiy ball emas, balki kompetensiyaning qaysi jihati qanday darajada ekanini ko'rsatadigan ma'lumotga aylantirishidir. Ilmiy adabiyotlarda rubrikalar kompetensiyaga asoslangan baholashda baholash mezonlarini aniq ifodalash va feedback berish vositasi sifatida keng qo'llanilishi qayd etilgan.

E-portfolio - talabaning vaqt davomida yaratgan ishlari, pedagogik topshiriqlari, loyihalari, refleksiyalari, sertifikatlari va boshqa dalillarini tizimli ravishda jamlash imkonini beruvchi raqamli muhit. E-portfolio ayniqsa quyidagilarni baholash uchun alohida ahmiyatga ega:

- amaliy faoliyat;
- pedagogik mahsulotlar;
- kasbiy rivojlanish dinamikasi;
- refleksiya;
- mustaqil faoliyat;
- individual yutuqlar.

Bunda portfolio faqat "ishlar papkasi" bo'lib qolmasligi kerak. Har bir material qaysi kompetensiyani tasdiqlashi, qanday mezon asosida baholanishi va talabaning o'z rivojlanishini qanday tahlil qilgani bilan bog'lanishi kerak.

Learning analytics - ta'lim jarayonida shakllangan raqamli ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va ulardan ta'lim jarayonini yaxshilash hamda o'quvchining rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun foydalanish jarayonidir. Bunda quyidagi ma'lumotlar tahlil qilinishi mumkin:

- test natijalari;
- topshiriqlarni bajarish dinamikasi;
- xatolar turi;
- topshiriqni bajarish chastotasi;
- portfolio faoliyati;
- feedbackdan keyingi natijalar;
- qayta diagnostika natijalari.

Kompetensiyaga asoslangan kurslarni baholashga bag'ishlangan tadqiqotlarda rubrikalar yordamida natijalarni bosqichma-bosqich yig'ish va learning analytics orqali qarorlar qabul qilish imkoniyati ko'rsatilgan. DigCompEdu ham raqamli texnologiyalar yordamida ta'lim oluvchining faoliyati, natijalari va rivojlanishi haqidagi dalillarni tahlil qilish hamda shu dalillarga asoslangan feedback va pedagogik qo'llab-quvvatlashni alohida kompetensiya sifatida belgilaydi. Shu sababli learning analytics baholashning yakuniy nuqtasi emas, balki diagnostik ma'lumotni individual rivojlantirish qaroriga aylantiruvchi mexanizm bo'lishi kerak. Ya'ni, agar tizim faqat:

test → ball → baho ko'rinishida qolsa, u oddiy raqamli baholash tizimi bo'lib qoladi. Shu sababli

diagnostika → kompetensiya profili → feedback → individual topshiriq → individual rivojlanish trayektoriyasi → qayta diagnostika tizimiga murojaat qilamiz. Bu esa baholash jarayonini yanada samaraliroq qilishga xizmat qiladi.

Kompetensiya profili - talabaning turli kasbiy kompetensiyalar bo'yicha erishgan darajalarini tizimli va vizual tarzda aks ettiruvchi diagnostik model. Bunda asosiy maqsad talabaning "umumiy bahosi"ni chiqarish emas, balki qaysi kompetensiya komponenti kuchli va qaysi biri rivojlantirishga ehtiyoj sezishini aniqlashdir. Bunday profil individual ta'lim yo'nalishini belgilash uchun boshlang'ich diagnostik asos bo'la oladi.

Feedback - diagnostika natijasi asosida talabaning faoliyatidagi erishilgan natijalar, kamchiliklar va keyingi takomillashtirish yo'nalishlari haqida beriladigan pedagogik ma'lumot.

Samarali feedback:

"Siz 68 ball oldingiz" degan axborot bilan cheklanmasligi kerak.

U:

Nima yaxshi bajarildi? → Nima yetarli emas? → Nima sabab? → Keyingi bosqichda nima qilish kerak?

savollariga javob berishi lozim.

DigCompEdu pedagogning raqamli kompetensiyasi doirasida aynan maqsadli va o'z vaqtida feedback berish, raqamli dalillar asosida ta'lim strategiyasini moslashtirish va ta'lim oluvchiga dalillarni qaror qabul qilishda tushunishga yordam berishni alohida belgilaydi.

Diagnostika natijasida barcha talabalarga bir xil topshiriq berish o'rniga, muayyan kompetensiya komponentidagi ehtiyojga mos topshiriqlarni belgilash mumkin.

Masalan:

Raqamli kompetensiya past: → raqamli pedagogik vositani tanlash bo'yicha case.

Kommunikativ kompetensiya past: → pedagogik konflikt bo'yicha situatsion topshiriq.

Refleksiv kompetensiya past: → video-dars tahlili + refleksiv kundalik.

Amaliy kompetensiya past: → mikro-dars yoki performance task.

Bu yerda muhim metodik prinsip:

Diagnostika natijasi → individual ehtiyoj → mos rivojlantiruvchi topshiriq.

Individual rivojlanish trayektoriyasi - talabaning aniqlangan kompetensiya ehtiyojlariga mos ravishda belgilanadigan maqsadlar, topshiriqlar, muddatlar, resurslar, feedback va qayta baholash bosqichlarining izchil tizimi. Bu yondashuv ta'limni "hamma uchun bir xil" modeldan talabaning individual ehtiyojlarini hisobga oluvchi modelga o'tkazish imkonini beradi. Qayta diagnostika individual rivojlantirish tizimining yakuniy emas, siklik komponentidir.

Masalan:

Boshlang'ich diagnostikada raqamli kompetensiya - 55% ga teng bo’lsa, talabaga raqamli pedagogik vositalarni tanlash va qo'llashga oid individual topshiriqlar beriladi. Feedback va amaliy mashg'ulotlardan so'ng qayta diagnostikada raqamli kompetensiya - 73% tashkil etadi.

Shunda tizim:

tsikl asosida ishlaydi.

Bunday yondashuv baholashni faqat nazorat vositasidan rivojlanishni boshqarish vositasiga aylantiradi. OECD ham baholashning muhim vazifalaridan biri ta’lim oluvchining rivojlanishini aniqlash va uning keyingi ta’lim bosqichlari bo'yicha qaror qabul qilishiga yordam berish ekanini alohida ta’kidlaydi.

Xulosa

Olib borilgan nazariy-metodik tahlil shuni ko'rsatadiki, zamonaviy oliy pedagogik ta’limda bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini baholash faqat nazariy bilimlarni aniqlash bilan cheklanmasligi, balki ularning kasbiy faoliyatda bilim va ko'nikmalarni qo'llay olish, pedagogik vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish, samarali kommunikatsiya o'rnatish, raqamli texnologiyalardan pedagogik maqsadlarda foydalanish hamda o'z faoliyatini refleksiv tahlil qilish qobiliyatlarini kompleks aniqlashga yo'naltirilishi lozim. Kasbiy kompetensiya murakkab va ko'p komponentli hodisa bo'lganligi sababli uni baholashda yagona testdan foydalanish yetarli emas. Kompetensiyaning turli jihatlarini aniqlash uchun kriterial baholash, diagnostik topshiriqlar, pedagogik case-lar, performance assessment, raqamli rubrikalar, e-portfolio va boshqa baholash vositalarini o'zaro uyg'unlashtirish zarur. Bunda baholash mezonlari va indikatorlari oldindan aniq belgilanishi hamda har bir indikator kuzatiladigan faoliyat natijasi bilan bog'lanishi kerak.

Kriterial-diagnostik yondashuvning muhim jihati shundaki, talabaning natijasi boshqa talabalarning ko'rsatkichlariga nisbatan emas, balki oldindan belgilangan kompetensiya mezonlari va kutilayotgan ta’lim natijalariga nisbatan aniqlanadi. Shu sababli baholash natijasi oddiy ball ko'rinishida emas, balki bo'lajak pedagogning

kasbiy kompetensiyalarining shakllanganlik darajasi va rivojlanish ehtiyojlarini aks ettiruvchi diagnostik ma’lumot sifatida talqin qilinishi maqsadga muvofiq.

Tadqiqotda taklif etilayotgan raqamli kriterial-diagnostik yondashuvning asosiy xususiyati raqamli texnologiyalarni baholashning mustaqil maqsadi sifatida emas, balki kasbiy kompetensiyalarni aniqlash, natijalarni tahlil qilish va individual rivojlanishni boshqarish vositasi sifatida qarashdan iborat. Bunda digital test kasbiy-kognitiv bilimlarni, digital case kasbiy vaziyatlarda qaror qabul qilishni, performance assessment amaliy faoliyatni, digital rubric baholash mezonlari asosida faoliyat natijasini, e-portfolio rivojlanish dinamikasi va kasbiy mahsulotlarni, learning analytics esa yig'ilgan raqamli dalillarni tizimli tahlil qilishni ta’minlashi mumkin.

Mazkur yondashuvda baholash jarayoni “diagnostika-tahlil-individual rivojlantirish -qayta diagnostika” sikli asosida tashkil etiladi. Dastlab bo'lajak pedagogning kasbiy kompetensiyalari belgilangan mezon va indikatorlar asosida diagnostika qilinadi. Keyin natijalar kompetensiya profili ko'rinishida umumlashtiriladi. Aniqlangan rivojlanish ehtiyojlari asosida individual feedback va rivojlantiruvchi topshiriqlar belgilanadi. Keyingi bosqichda talabaning rivojlanish trayektoriyasi monitoring qilinib, qayta diagnostika orqali o'zgarish dinamikasi aniqlanadi.

Bunday tizim baholashni faqat nazorat va saralash vositasidan ta’lim oluvchining kasbiy rivojlanishini boshqaruvchi pedagogik mexanizmga aylantirish imkonini beradi. OECDning formative assessment yondashuvida ham muntazam baholash o'quv ehtiyojlarini aniqlash va o'qitishni shu ehtiyojlarga moslashtirish bilan bog'lanadi. Raqamli baholash esa bunday jarayonni tezkor ma’lumot yig'ish, tahlil qilish va feedback berish imkoniyatlari bilan kengaytiradi. O'zbekiston Respublikasining Milliy malakalar ramkasida o'qitish natijalarini baholash, kompetensiyalarga qo'yiladigan talablarni tavsiflash, baholash vositalarini ishlab chiqish va turli ta’lim trayektoriyalarini rejalashtirishga e’tibor qaratilgani bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini kriterial-diagnostik baholash tizimini ishlab chiqishning normativ-metodik ahamiyatini kuchaytiradi. Shu asosda mazkur tezis doirasida bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishni ta’minlashga yo'naltirilgan quyidagi yaxlit mexanizm taklif etiladi:

kasbiy kompetensiyalar → mezon va indikatorlar → raqamli diagnostika → kompetensiya profili → individual feedback → individual rivojlantiruvchi topshiriqlar → individual rivojlanish trayektoriyasi → qayta diagnostika → rivojlanish dinamikasi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2024, 30-sentabr). O'zbekiston Respublikasi milliy malaka tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida: PQ-345-son qaror. LexUZ.

2. O'zbekiston Respublikasi. Ta’lim to'g'risida: O'zbekiston Respublikasining Qonuni, O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.

3. European Commission, Joint Research Centre. (2017). European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Publications Office of the European Union.

4. European Parliament & Council of the European Union. (2017). Council Recommendation of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008. Official Journal of the European Union.

5. OECD. (2005). Formative Assessment: Improving Learning in Secondary Classrooms. OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/9789264007413-en

6. OECD. (2023). OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. OECD Publishing, Paris.

7. OECD. (2023). Education at a Glance 2023: OECD Indicators. OECD Publishing, Paris.

8. Boud, D., & Falchikov, N. (Eds.). (2007). Rethinking Assessment in Higher Education: Learning for the Longer Term. Routledge.

9. Biggs, J., & Tang, C. (2011). Teaching for Quality Learning at University (4th ed.). Open University Press.

10. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 5(1), 7–74.

11. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. Review of Educational Research, 77(1), 81–112.

12. Sadler, D. R. (1989). Formative assessment and the design of instructional systems. Instructional Science, 18, 119–144.

13. Schön, D. A. (1983). The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. Basic Books.

14. Biggs, J. (1996). Enhancing teaching through constructive alignment. Higher Education, 32, 347–364.

15. UNESCO. (2018). UNESCO ICT Competency Framework for Teachers (Version 3). UNESCO.

16. Council of Europe. (2018). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment -Companion Volume. Council of Europe.

17. O'zbekiston ilmiy tadqiqotlari

18. O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi materiallari. Bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, baholash va raqamli diagnostika masalalariga oid dissertatsiya tadqiqotlari. OAK rasmiy ma’lumotlar bazasi.

19. O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi materiallari. Bo'lajak boshlang'ich ta’lim o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini kvalimetrik diagnostika qilishga oid tadqiqotlar. OAK rasmiy ma’lumotlar bazasi.

20. O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi materiallari. Raqamli platformalar vositasida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va baholashga oid tadqiqotlar. OAK rasmiy ma’lumotlar bazasi.